Jankay Éva

A médianyelv és az iskola

Kedves Olvasók!

Napjaink egyik leggyakrabban emlegetett „kórokozója” a média. Ugyanúgy félünk tőle, mint az atomenergiától, de nélküle már nem igazán tudnánk élni. Ha megkérdezünk bárkit a média mindennapi életünkben betöltött szerepéről, először valószínűleg a gyermekekre gyakorolt negatív hatását említi.

Tényleg ennyire kell féltenünk gyermekeinket a rájuk zúduló képi információáradattól? Be kell látnunk, hogy a média ma már megkerülhetetlen, szerves része a mindennapi életünknek. Valaha elsődlegesen az iskola biztosította a tudáshoz való hozzáférést. Mára a média megelőzte a pedagógusokat. Mire iskolába kerül a gyermek, hihetetlenül sok információ birtokába jutott már a tévéből, a rádióból és az internetről. Ez olyan tény, amely ellen nem keresztes hadjáratot kell indítanunk, hanem ki kell használnunk. Érdemes komolyan vennünk azt a közeget, amelyben a tanítványaink naponta elmerülnek. Meg kell őket tanítanunk elemezni, kritikusan befogadni azt a határtalan információmennyiséget, amellyel nap mint nap találkoznak, rá kell világítanunk a hatáskeltő eszközökre, a manipulációs szándékra.

Comenius írja az *Orbis pictus* előszavában: „Adatassék a Gyermekek kezeikbe, hadd gyönyörködtessék magokat a Képeknek megnézésével kedvek szerint, hogy azokat voltaképpen megismerhessék, még otthon is, minekelőtte az Oskolában elküldettetnének” (1). Ezzel a lehetőséggel azonban sem az iskolarendszer, sem a magyar tankönyv- és taneszközpiac nem tud mit kezdeni. Továbbra is hosszú, egybefüggő szövegeket adunk kézbe, az ábrák, a képek inkább csak illusztrálnak vagy magyaráznak. Nagy hiányossága a magyar nyelv oktatásának, hogy azokat a modern technikai eszközöket, amelyekhez sok iskola már hozzájutott, nem látták el a tanítást hatékonyabbá tevő szoftverekkel. A kommunikáció (és ezen belül a tömegkommunikáció) kiemelt helyen szerepel az utóbbi évtizedek tantervi előírásaiban. A diákok élvezik azokat az órákat, amelyeken a kommunikáció verbális és nonverbális eszközeinek gyakorlatával foglalkozunk. Hasznos lenne azonban egy olyan digitális tananyagcsomag, amelyben néhány perces, életszerű jelenetekhez kapcsolódnának a beszélt nyelv megértését célzó feladatok, továbbá lehetőség nyílna különböző kommunikációs szituációk elemzésére, és az arcjáték, a gesztusok, a szemkontaktus, a testtartás, a beszélők térbeli távolsága és a hangzó eszközök (hanglejtés, hangsúly stb.) középpontba állításával felismerhető lenne a beszélők társadalmi helyzete, egymáshoz való érzelmi viszonya. Egy ilyen – hétköznapi kommunikációt feldolgozó – tananyagcsomagnak további fejezete lehetne a tömegkommunikáció hatást keltő eszközeit bemutató, elemző digitális anyag. A médiaanalfabetizmus ugyanis kiszolgáltatottá teszi azt, aki nem tud szelektálni a rá zúduló információáradatból, aki nem veszi észre a manipulációs szándékot. Érdemes lenne itt is rövid „szövegekkel” foglalkozni: a befolyásolás módszerei jól szemléltethetők a reklámok vagy a híradók nyelvi és nem nyelvi eszközeinek elemzésével.

Látnunk kell azt is, hogy a média – miközben társadalmi normák, értékek és minták közvetítőjévé vált – jelentős mértékben befolyásolja a beszédkultúránkat, hiszen nyelvi mintát ad. A nyelvi változásokban egyre nagyobb szerepe van a tömegkommunikációnak. Egyetértek azokkal a nyelvészekkel, akik azt állítják, hogy a szlenges beszédmód mintájára létrejönni látszik egy szlenges írásmód is. A magyartanárra általában ijesztően hat a nyelv effajta változása, de a nyelvhasználat tudatosítása érdekében elsősorban éppen nekünk, magyartanároknak kellene ezekre az újabb jelenségekre odafigyelnünk, sőt fel-, illetve kihasználnunk őket. Érdemes a néha elriasztó, máskor bájosan játékos nyelvi megoldásokat megvitatnunk a tanítványainkkal.

A hangvétel sajátosságait vizsgálhatjuk például a közszolgálati és a kereskedelmi csatornák egy-egy műsorának az összehasonlításával, a különböző médiaműfajok (időjárás-jelentés, hírek, gyermekprogramok, vetélkedő, krimisorozat stb.) műfaji konvencióinak elemzésével. Ehhez elegendő néhány rövidke, különböző csatornákról felvett részlet. Ha feladatnak adjuk egyes műfajok azonosítását a teletext vagy a műsorújság alapján, felismertethetjük, hogy bizonyos műfajok bizonyos idősávokat foglalnak el. A sokat szidott sorozatok is felhasználhatók bizonyos sztereotípiák felismertetésére. Különböző sorozatok rövid részletei alapján – a hangot elnémítva – kérhetjük diákjainkat, hogy a nem nyelvi jelekből kiindulva mutassák be minél részletesebben a szereplőket. Erre a célra kiválóan megfelelnek a helyzetkomikumra épülő sorozatok, az úgynevezett sitcomok jelenetei. A felgyorsult beszédtempó és a szlengesedés mellett *(megvezették, elviszi a balhét, borítékolni lehetne)* sajátos nyelvi jelenség – ahogyan erre Takács Judit is utal *A médianyelv „kereskedelmiesülése”* című munkájában (2) – a *PC* ’politikailag korrekt’ nyelvhasználat. Ennek következtében lesz a médiában a ’buta’ *szellemi téren kihívásokkal küszködő*, az ’alacsony’ *magasságában korlátozott*, és csoda-e, hogy a *kommunikál* ige ’megmagyaráz’, ’másként mond el’, ’mellébeszél’ jelentésekkel bővült. Sajátos hajtása a nyelvi változásnak az elektronikus levelezésben megjelenő szleng, a jelentősen lerövidített szóalakok, az összevonások, a képi jelek (emotikonok). Aligha tagadható, hogy találhatók köztük szellemes és üde megoldások.

A nyelv hihetetlenül gyors és a nyelvrendszer szinte minden területére kiterjedő változása, amelynek az utóbbi egy-két évtizedben tanúi voltunk, nem hagyhatja érintetlenül a magyarórákat sem. Ne hagyjuk figyelmen kívül, hogy a média világa a legkisebb gyermek számára is ismerős világ, és ebben a közegben a nyelvi és a képnyelvi vizsgálat is nagyobb hatásfokkal működik, mint a hagyományos nyelvtanórai keretek közepette. S talán miközben az új nyelvi alakokat vizsgálgatjuk, jobban megragadnak a régiek is, elmélyültebben tudatosíthatók a hagyományok, a nyelv általános szabályai és logikája.

Üdvözlettel:

Kecskemét, 2009. július 2.

Jankay Éva
magyartanár

Irodalom

(1) Comenius 1996. *Orbis pictus.* ERI Kiadó. Budapest.

(2) Takács Judit 2007. *A médianyelv „kereskedelmiesülése”.* http://www.epa.oszk.hu/01500/01515/00002/pdf/07.pdf (2009. július 10.)

Jankay, Éva: Media language and the school

Az írás szerzőjéről

Jankay Éva
Bányai Júlia Gimnázium, Kecskemét, Magyarország
jankay[kukac]t-online.hu